

Ruben Willaert
restauratie & archeologie
decoratie

GEEFT HET VERLEDEN EEN TOEKOMST

GC De Knippelaar (Wervik, West-Vlaanderen)

Projectcode: 2019H222
Augustus 2019

ARCHEOLOGIENOTA
BUREAUONDERZOEK (FASE 0)
DEEL 1: RESULTATEN VAN HET BUREAUONDERZOEK

Colofon

Ruben Willaert bvba
Ten Briele 14 bus 15
8200 Sint-Michiels-Brugge

Auteurs: Aaron Willaert, Wouter Van Goidsenhoven, Clara Thys

Het eventuele nummer van het wettelijk depot of het buitenlandse equivalent hiervan: /
De naam en het erkenningsnummer van de erkende archeoloog:
Ruben Willaert, OE/ERK/Archeoloog/2015/00069

© Ruben Willaert bvba, Sint-Michiels-Brugge, 2019

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Ruben Willaert bvba.

Ruben Willaert bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

INHOUDSTAFEL

1	Resultaten van het bureauonderzoek	7
1.1	Administratieve gegevens	7
1.2	Onderzoeksoopdracht.....	9
1.2.1	Doelstelling.....	9
1.2.2	Onderzoeksvragen	9
1.2.3	Juridische context	9
1.2.4	Randvoorwaarden	9
1.2.5	Archeologische voorkennis van het terrein	10
1.3	Werkwijze en strategie	11
1.3.1	Methode	11
1.3.2	Fysisch geografische situatie	11
1.3.3	Historische context en bekende archeologie.....	11
1.3.4	Archeologische indicatoren	11
1.3.5	Verstoringshistoriek.....	12
1.3.6	Introductie tot het projectgebied.....	13
1.3.6.1	Ruimtelijke situering.....	13
1.3.6.2	Geplande werken.....	14
1.4	Assessmentrapport.....	16
1.4.1	Fysisch geografische en geologische situatie	16
1.4.1.1	Landschappelijke situering	17
1.4.1.2	Tertiaire lithostratigrafie	20
1.4.1.3	Quartaire lithostratigrafie	21
1.4.1.4	Bodemvormingsprocessen	22
1.4.2	Historische en archeologische voorkennis.....	23
1.4.2.1	Overzicht van de gekende archeologische waarden	23
1.4.2.2	Historische context en bekende archeologische vindplaatsen	26
1.4.2.3	Archeologische indicatoren en cartografische bronnen	27
1.4.2.4	Huidige gebruik en verstoringen.....	32
1.5	Synthese	35
2	Bibliografie.....	37

FIGURENLIJST

Figuur 1: Projectgebied weergegeven op de GRB-basiskaart met aanduiding van de kadastrumnummers (Bron: Geopunt).....	8
Figuur 2: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van België (Bron: Geopunt). 8	
Figuur 3: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2018 (Bron: Geopunt).....	13
Figuur 4: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2018 (Bron: Geopunt).....	14
Figuur 5: Geplande werken (bron: opdrachtgever).....	15
Figuur 6: Projectgebied weergegeven op de Traditionele Landschappenkaart (Bron: Geopunt).	17
Figuur 7: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt).	18
Figuur 8: Projectgebied weergegeven op het DHMV met aanduiding van de waterlopen (Bron: Geopunt).	18
Figuur 9: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt).	19
Figuur 10: Hoogteverloop, NW-ZO (Bron: Geopunt).....	19
Figuur 11: Projectgebied weergegeven op de Tertiair Geologische Kaart (Bron: Geopunt). ..	20
Figuur 12: Projectgebied weergegeven op de Quartair Geologische Kaart (Bron: Geopunt). ..	21
Figuur 13: Projectgebied weergegeven op de Bodemkaart (Bron: Geopunt).....	22
Figuur 14: Projectgebied weergegeven op het DHMV met aanduiding van de CAI-polygonen (Bron: Geopunt).....	24
Figuur 15: Projectgebied weergegeven op de Ferrariskaart, 1771-1777 (Bron: Geopunt).....	27
Figuur 16: Projectgebied weergegeven op de Vandermaelenkaart, 1846-1854 (Bron: Geopunt).	28
Figuur 17: Projectgebied weergegeven op de Poppkaart, 1842-1879 (Bron: Geopunt).....	28
Figuur 18: Britse luchtfoto 21 september 1915, IWM (Bron: Stichelbaut, B. 2019. CHAL-Rapport 83, p.12).	30
Figuur 19: Britse luchtfoto 2 februari 1917, IFFM (Bron: Stichelbaut, B. 2019. CHAL-Rapport 83, p.13).	30
Figuur 20: Britse luchtfoto 22 augustus 1917, KLM-MRA (Bron: Stichelbaut, B. 2019. CHAL-Rapport 83, p.15).	31

Figuur 21: Britse luchtfoto 24 september 1918, IWM (Bron: Bron: Stichelbaut, B. 2019. CHAL-Rapport 83, p.17).	31
Figuur 22: Projectgebied weergegeven op de orthfoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1971 (Bron: Geopunt).	32
Figuur 23: Projectgebied weergegeven op de orthfoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1979-1990 (Bron: Geopunt).	33
Figuur 24: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2000-2003 (Bron: Geopunt).	33
Figuur 25: Projectgebied weergegeven op de orthfoto, middenschallig, winteropnamen, 2008-2011 (Bron: Geopunt).	34
Figuur 26: Projectgebied weergegeven op de orthfoto, middenschallig, winteropnamen, 2018 (Bron: Geopunt).	34

TABELLENLIJST

Tabel 1: Administratieve gegevens: De administratieve gegevens identificeren de actoren die betrokken zijn bij het vooronderzoek en de locatie van het vooronderzoek.....7

Tabel 2: Overzicht van de aardwetenschappelijke gegevens.....16

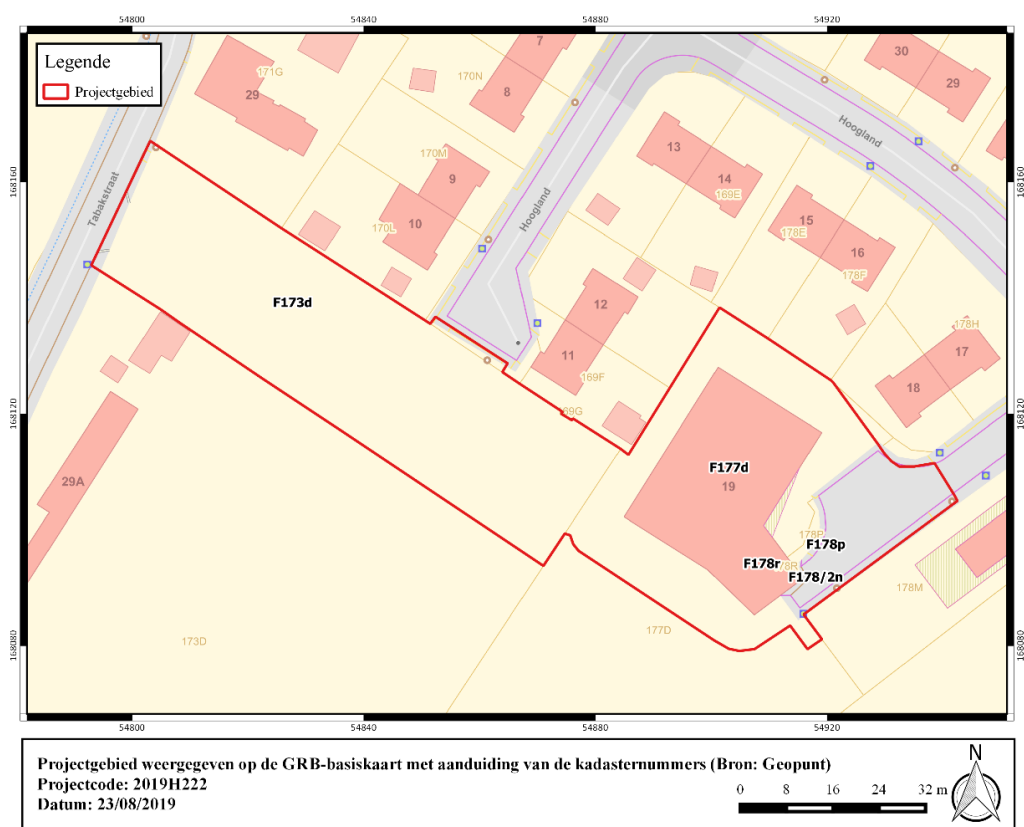
1 Resultaten van het bureauonderzoek

1.1 Administratieve gegevens

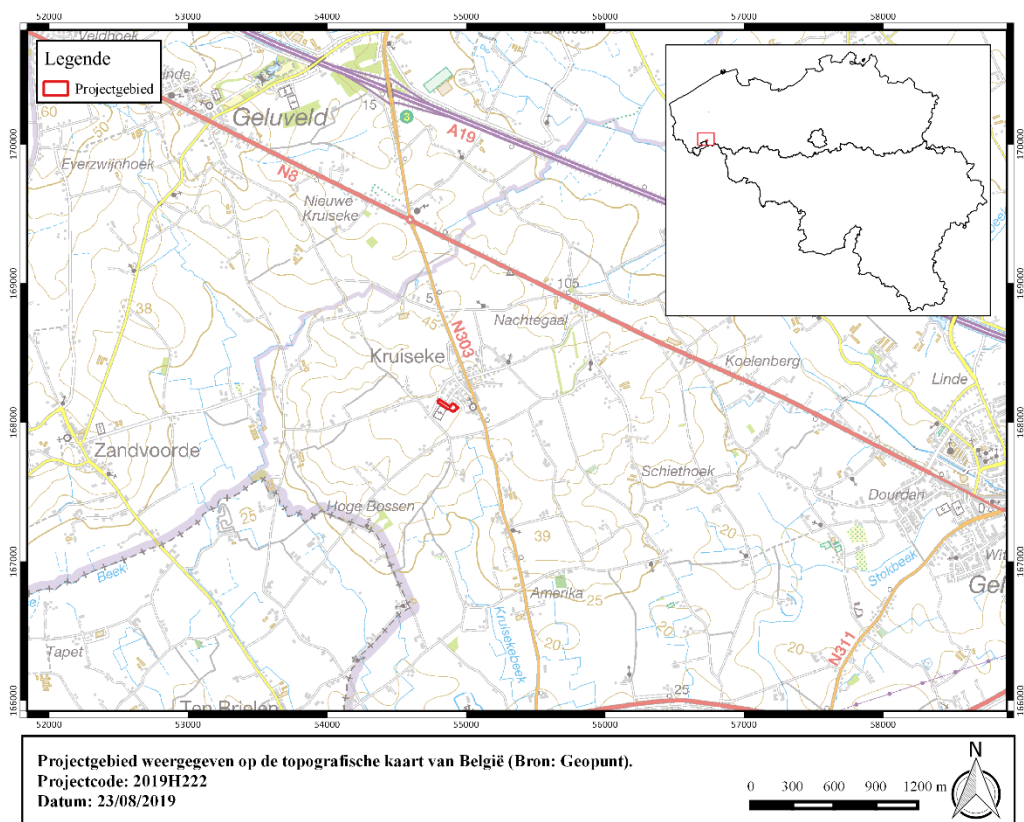
Tabel 1: Administratieve gegevens: De administratieve gegevens identificeren de actoren die betrokken zijn bij het vooronderzoek en de locatie van het vooronderzoek.

a) De locatie van het vooronderzoek met vermelding van:	Provincie	West-Vlaanderen
	Gemeente	Wervik
	Deelgemeente	/
	Postcode	8940
	Adres	Hoogland Tabakstraat 8940 Wervik
	Toponiem	GC De Knippelaar
	Bounding box (Lambertcoördinaten)	X _{min} = 54781 Y _{min} = 168068 X _{max} = 54951 Y _{max} = 168185
b) Het kadasterperceel met vermelding van gemeente, afdeling, sectie, perceelsnummer of -nummers en kaartje	Wervik, Afdeling 1, Sectie F, nr. 173d, 177d, 178r, 178p, 178/2n Figuur 1	
c) Een topografische kaart van het onderzochte gebied waarvan de schaal afgestemd is op de grootte van het projectgebied	Figuur 2	
d) Alle betrokken actoren en specialisten	Wouter Van Goidsenhoven (erkend archeoloog) Clara Thys (archeoloog) Elke Ghyselbrecht (aardkundige) Aaron Willaert (historicus)	
e) Personen buiten het project die geraadpleegd of betrokken werden voor algemene wetenschappelijke advisering	/	

Figuur 1: Projectgebied weergegeven op de GRB-basiskaart met aanduiding van de kadastrumnummers (Bron: Geopunt).

Figuur 2: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van België (Bron: Geopunt).

1.2 Onderzoeksopdracht

1.2.1 Doelstelling

Het archeologisch vooronderzoek betracht altijd eerst door raadpleging van gekende en ontsloten informatiebronnen tijdens een bureauonderzoek eventueel aanwezig archeologisch erfgoed binnen het onderzoeksgebied te inventariseren, waarderen en veiligstellen.

1.2.2 Onderzoeksvragen

Voor het bureauonderzoek zijn volgende onderzoeksvragen te formuleren:

- Hoe is de aardkundige opbouw van het onderzoeksgebied?
- Welke processen van bodemvorming zijn bekend?
- Welke geomorfologische processen zijn te bekend?
- Welke aardkundige eenheden zijn archeologisch relevant en wat is hun diepteligging?
- Zijn er archeologische resten bekend binnen de grenzen van het plangebied?
- Welke is de aard en ouderdom van bekende archeologische resten?
- Welke is de conserveringsgraad en gaafheid van bekende archeologische resten?
- Wat is de invloed van de toekomstige inrichting op eventueel aanwezige archeologische resten?

1.2.3 Juridische context

Het onderzoeksterrein situeert zich volgens het gewestplan in een zone bestemd als woonuitbreidingsgebied. Het onderzoeksterrein situeert zich noch binnen een vastgestelde archeologische zone, noch binnen een archeologische site, noch binnen een zone waar geen archeologie te verwachten valt. Deze archeologienota wordt opgemaakt naar aanleiding van een geplande stedenbouwkundige vergunningsaanvraag waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 1000 m² of meer beslaat en de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de aanvraag betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt.

De oppervlakte van het plangebied in kwestie bedraagt 4404 m², de geplande werken hebben betrekking op een oppervlakte van 3654 m²; vandaar is men verplicht een bekrachtigde archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag.

1.2.4 Randvoorwaarden

Voor het bureauonderzoek worden enkel toegankelijke en beschikbare bronnen gebruikt.

Een archeologisch vooronderzoek met ingreep in de bodem is momenteel economisch onwenselijk voorafgaand aan de stedenbouwkundige vergunningsaanvraag. De opdrachtgever wenst het verkrijgen van de vergunning af te wachten.

Daarom wordt geopteerd voor de uitzonderingsprocedure waarbij een nota wordt aangeleverd op basis van een bureauonderzoek. In dit bureauonderzoek wordt nagegaan of er op het projectgebied een uitgesteld vooronderzoek met ingreep in de bodem noodzakelijk is en of (gedeeltelijke) vrijgave mogelijk is.

1.2.5 Archeologische voorkennis van het terrein

Binnen de grenzen van projectgebied Kruiseke GC De Knippelaar werd in het verleden geen archeologisch onderzoek uitgevoerd.

In de omgeving zijn wel enkele archeologische vindplaatsen gekend (cfr. infra).

1.3 Werkwijze en strategie

1.3.1 Methode

In de praktijk resulteert het bureauonderzoek in een inschatting van het archeologisch potentieel van een onderzoeksgebied. Het archeologisch potentieel drukt een verwachting uit ten aanzien van voorkomen, aard, gaafheid en conservering van de archeologische resten in de ondergrond van de planlocatie. Het archeologisch potentieel is gebaseerd op vier variabelen: fysisch-geografische situatie, bekende archeologische vindplaatsen, archeologische indicatoren en verstoringshistoriek.

Pas na de vaststelling van het archeologisch potentieel kunnen onderbouwde inschattingen worden gemaakt over de planeffecten op eventueel archeologisch erfgoed.

1.3.2 Fysisch geografische situatie

Geologische, geomorfologische en bodemkundige data informeren over de genese van het landschap in het plangebied, de bodemopbouw en de ligging en de stratigrafische positie van sedimenten waarin archeologische fenomenen kunnen voorkomen. Een aantal (prehistorische) vindplaatstypen kunnen bovendien uitgesproken gekoppeld worden aan specifiek aanwijsbare landschapsvormen.

De aardkundige data laten ook toe om een verwachting te formuleren ten aanzien van de verschijningsvorm, d.i. de conserveringsgraad en gaafheid van het archeologische erfgoed.

Volgende informatiebronnen werden geconsulteerd t.b.v. een eerste aardkundige analyse:

- Tertiair en Quartair geologische kaart van Vlaanderen
- Toelichting bij de Quartair geologische kaart van Vlaanderen
- Bodemkaart van Vlaanderen
- Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen
- Hydrografische kaart van Vlaanderen
- Bodemerosie kaart

1.3.3 Historische context en bekende archeologie

Beschikbare historische en toponymische kennis over woonplaatsen (buurtschap, gehucht, dorp, stad) in en nabij het onderzoeksgebied kan een zinvol kader bieden om de betekenis van bekende archeologische vindplaatsen te evalueren.

Om een overzicht te krijgen van de bekende archeologische vindplaatsen binnen het onderzoeksgebied werd de Centrale Archeologische Inventaris van Agentschap Onroerend Erfgoed¹ geraadpleegd en is lokaal geïnformeerd naar recent onderzoek.

1.3.4 Archeologische indicatoren

Archeologische indicatoren omvatten diverse datacategorieën zoals resultaten van non-intrusieve archeologische prospectietechnieken (bijvoorbeeld vondstmeldingen van metaaldetectie), toevallige vondsten bij niet-archeologische graafwerken, maar vooral ook historisch-cartografische, iconografische data en fotocollecties. Ze vormen fysiek aanwijsbare

¹ <https://cai.onroerenderfgoed.be/>

fenomenen die een aanwijzing kunnen zijn voor de aanwezigheid, ter plaatse of in de nabijheid, van archeologische sites.

Archeologische indicatoren zijn gezocht in de Centrale Archeologische Inventaris van het Agentschap Onroerend Erfgoed en in ontsloten cartografische bronnen zoals:

- Ferrariskaart, 1771-1777
- Atlas der Buurtwegen uit ca. 1840
- Kadasterkaart van Philippe-Christian Popp, 1842-1879

1.3.5 Verstoringshistoriek

De verstoringsgraad van het onderzoeksgebied bepaalt in belangrijke mate de te verwachten gaafheid en bewaringsgraad van eventueel aanwezig archeologische bodemarchief. Om een correcte inschatting van de verstoring van de bodem te kunnen maken kunnen allerhande bronnen van pas komen. Zo kan mondelinge informatie van vroegere gebruikers of bewoners, beschikbare plannen van (verdwenen) constructies, verslagen van bodemonderzoeken en saneringen of informatie over delfstoffenwinning relevante informatie bieden.

Aanvullende informatie over recent historisch landgebruik is afkomstig van geraadpleegde luchtopnames vanaf 1971.²

² <http://www.geopunt.be/>

1.3.6 Introductie tot het projectgebied

1.3.6.1 Ruimtelijke situering

Het plangebied is gelegen in het gehucht Kruiseke, onderdeel van de stad Wervik, in de provincie West-Vlaanderen. Het terrein grenst ten westen aan de Tabakstraat en vindt ten noorden en ten oosten aansluiting bij Hoogland. De parochiekerk van Kruiseke situeert zich ca. 100 meter ten oosten, de markt van Wervik situeert zich ca. 4 kilometer ten zuiden. De zuidgrens van het plangebied scheidt het projectgebied van de sportterreinen van Sparta Kruiseke.

Figuur 3: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2018 (Bron: Geopunt).

1.3.6.2 Geplande werken

1.3.6.2.1 Bestaande toestand

De totale oppervlakte van het plangebied bedraagt 4404 m².

In het oostelijk deel van het plangebied situeert zich het gemeenschapscentrum De Knippelaar. Dit gebouw heeft een oppervlakte van 750 m² en blijft volledig behouden. Bijkomend is ca. 2200 m² van het terrein verhard, deels in asfalt, deels in steenslag. Rondom het gemeenschapscentrum is groenzone aanwezig.

Figuur 4: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2018 (Bron: Geopunt).

1.3.6.2.2 Ontworpen toestand

De opdrachtgever plant de herinrichting van de omgeving van GC De Knippelaar te Geluwe. In functie hiervan wordt de bestaande verharding integraal uitgebroken en worden een aantal bomen geroid. Het gemeenschapscentrum zelf (ca. 750 m²) blijft integraal behouden. De geplande werken hebben aldus betrekking op een oppervlakte van ca. 3654 m².

De geplande werken omvatten o.a. de realisatie van nieuwe verharding (deels in asfalt, deels in klinkers, deels in kalksteen) en de realisatie van nieuwe groenzone (gazon, betongrasdallen, hagen,...). Het bestaande rioleringstracé blijft in gebruik. Voor de geplande werken dient met een algemene afgraving rekening gehouden te worden van ca. 50 cm-mv.

Figuur 5: Geplande werken (bron: opdrachtgever).

1.4 Assessmentrapport

Het assessmentrapport omvat alle relevante gegevens die over het projectgebied verzameld kunnen worden uit toegankelijke literatuur en kaartmateriaal, die bijdragen tot het gefundeerd inschatten van het archeologisch potentieel van het plangebied. Om dit laatste te bereiken worden de verzamelde gegevens met elkaar vergeleken, geconfronteerd en samengelegd. Dit rapport heeft als doel het plangebied binnen zijn archeologisch en landschappelijk kader te plaatsen, rekening houdend met de geplande bodemingrepen. De studie maakt gebruik van verschillende datasets, waarbij het uitgangspunt steeds het ontwerpplan van de toekomstige bodemingrepen is. Dit ontwerpplan wordt telkens geprojecteerd op de geologische, bodemkundige en historische kaarten. Alle kaartmateriaal werd vervaardigd met behulp van QGIS, een geografisch informatiesysteem.

Op basis van deze assessment van het projectgebied kan een gegronde argumentatie opgesteld worden over de noodzaak en het nut van al dan niet verder te nemen archeologische maatregelen, die uiteengezet worden in deel 2: het programma van maatregelen.

1.4.1 Fysisch geografische en geologische situatie

Tabel 2: Overzicht van de aardwetenschappelijke gegevens.

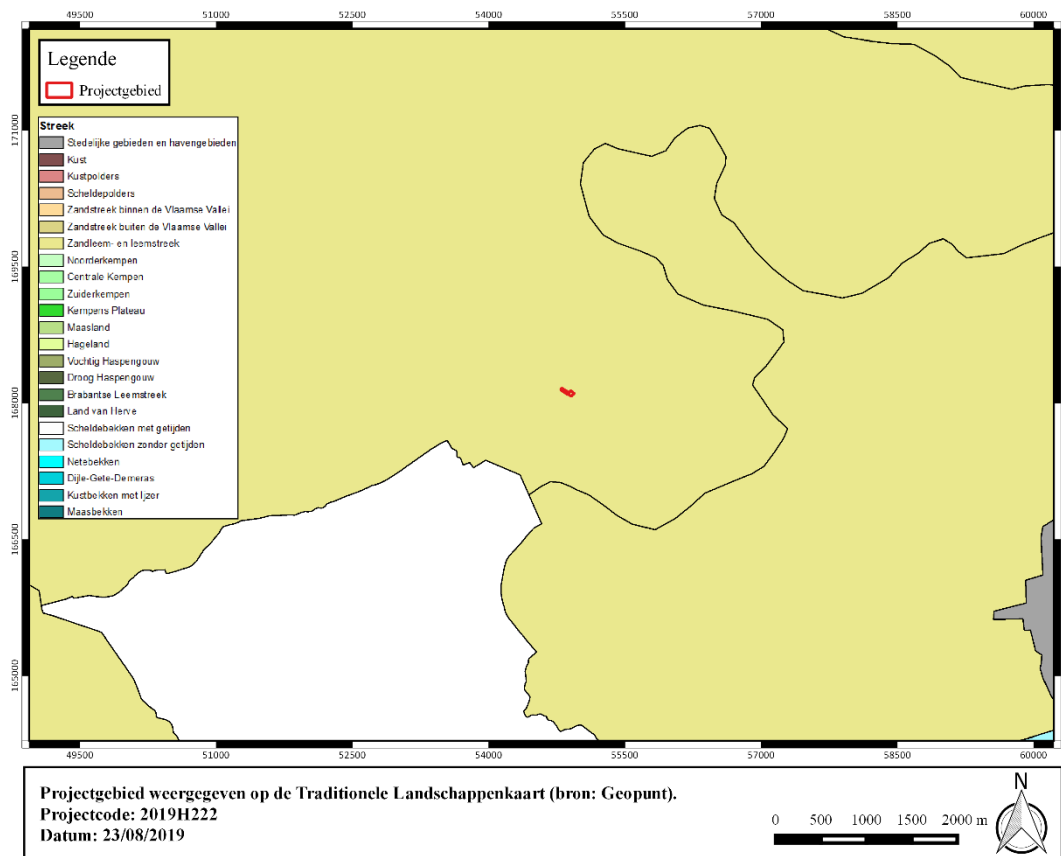
Bron	Informatie
Landschappelijke situering	Zandleem- en leemstreek
Tertiair	Formatie van Tielt
Quartair	Type 1
Bodemtypes	w-Lhx
Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen	44.1 – 44.9 m TAW
Hydrografie	Leiebekken, deelbekken Grensleie

1.4.1.1 Landschappelijke situering

Landschappelijk is het plangebied gelegen binnen de zandleem- en leemstreek.

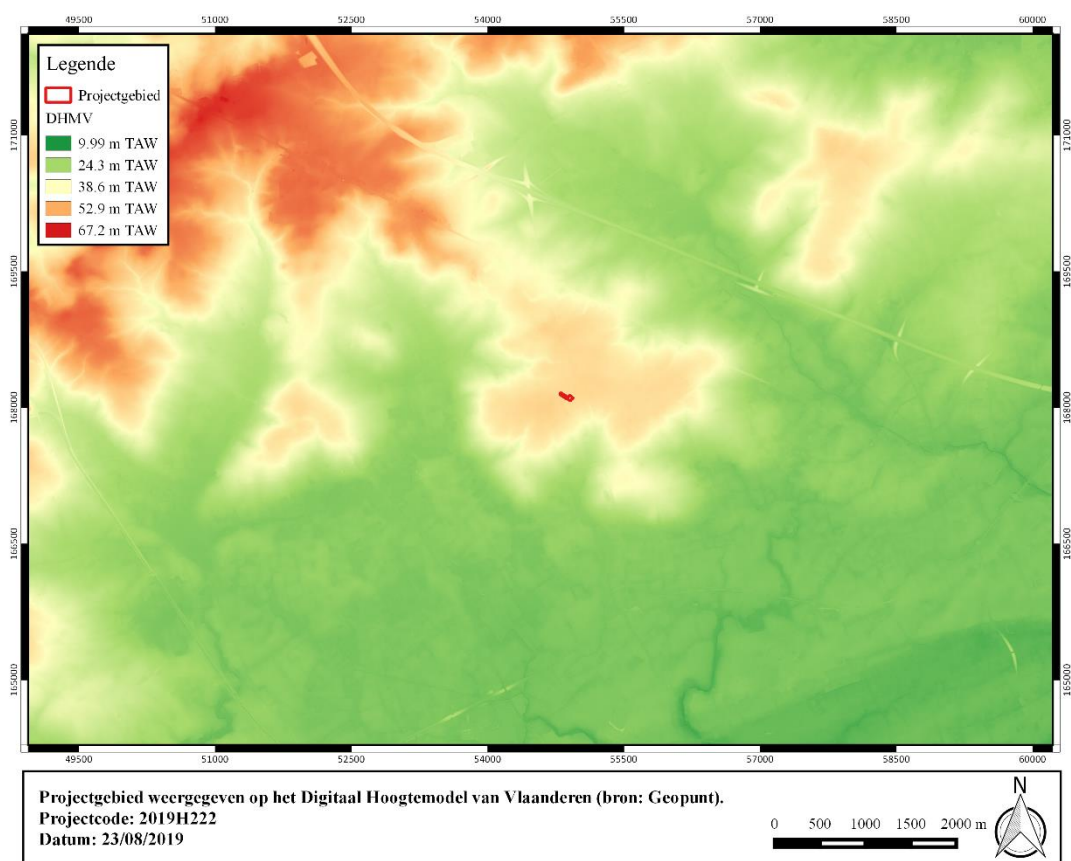
Kruiseke is gelegen op een zuidelijke uitloper van de Midden-West-Vlaamse Heuvelrug, ook wel Rug van Westrozebeke genoemd. De Rug van Westrozebeke strekt zich uit van Esen, nabij Diksmuide, tot Zillebeke, nabij Ieper, als uitloper van het West-Vlaamse Heuvelland. De rug vormt de scheidingslijn tussen het stroomgebied van de Ijzer en dat van de Leie. In Kruiseke bereikt de heuvelrug hoogtes tussen de 40 en 45 m TAW. Het plangebied zelf is gelegen op een hoogte van 44.1 – 44.9 m TAW en kent een vlak verloop.

Hydrografisch is het plangebied gelegen binnen het Leiebekken, deelbekken Grensleie.

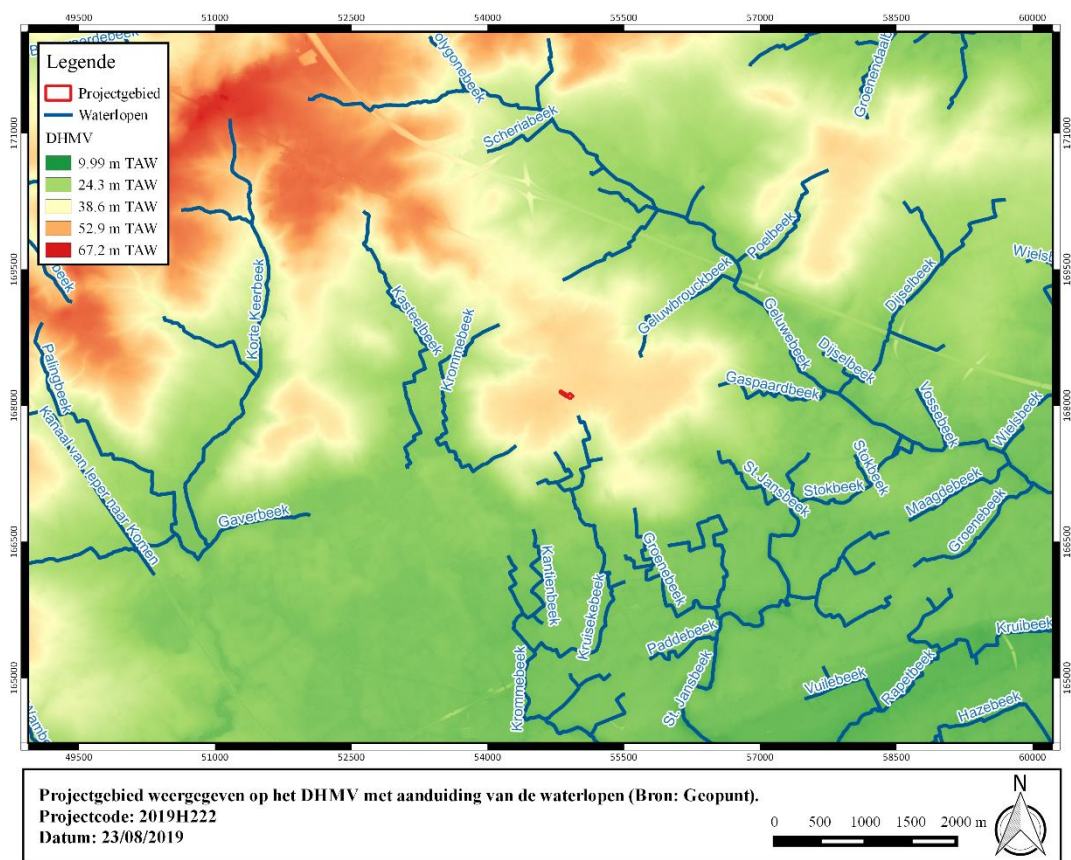

Figuur 6: Projectgebied weergegeven op de Traditionele Landschappenkaart (Bron: Geopunt).

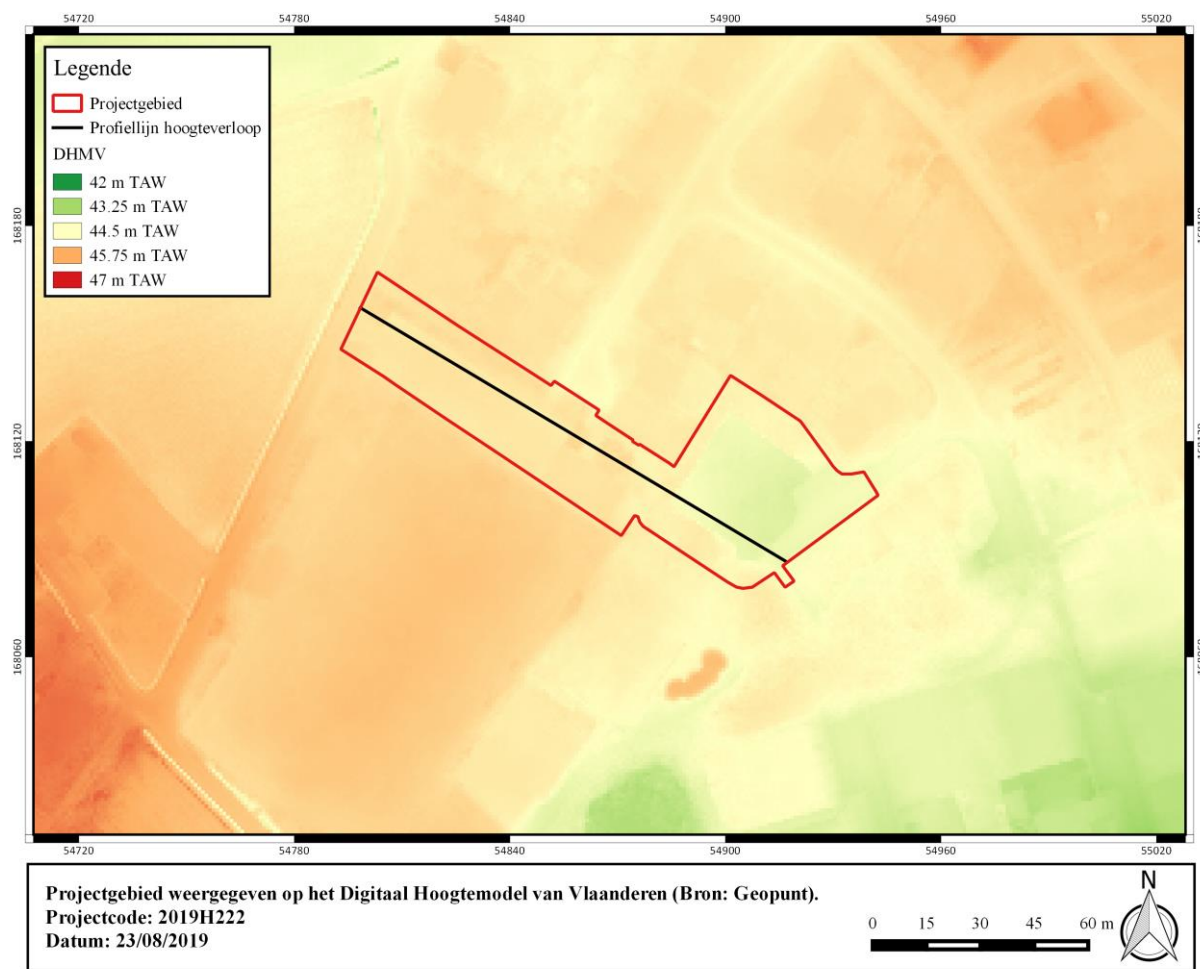

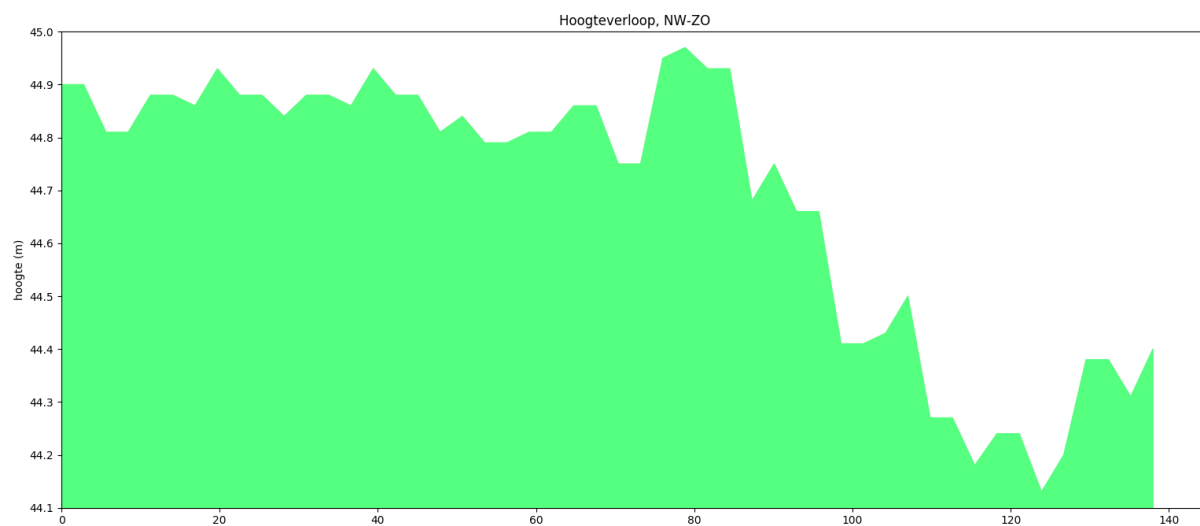
Figuur 7: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt).

Figuur 8: Projectgebied weergegeven op het DHMV met aanduiding van de waterlopen (Bron: Geopunt).

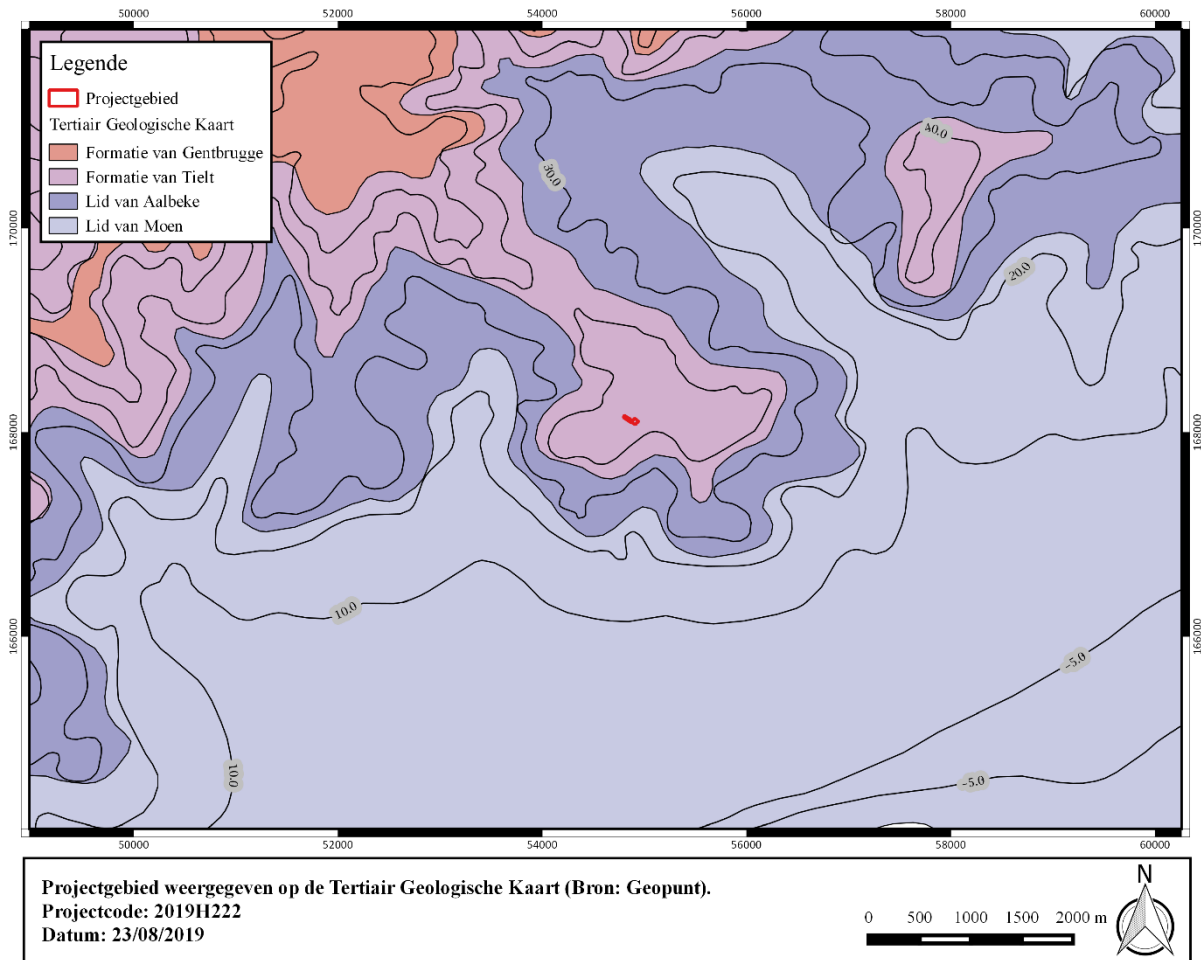
Figuur 9: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt).

Figuur 10: Hoogteverloop, NW-ZO (Bron: Geopunt).

1.4.1.2 Tertiaire lithostratigrafie

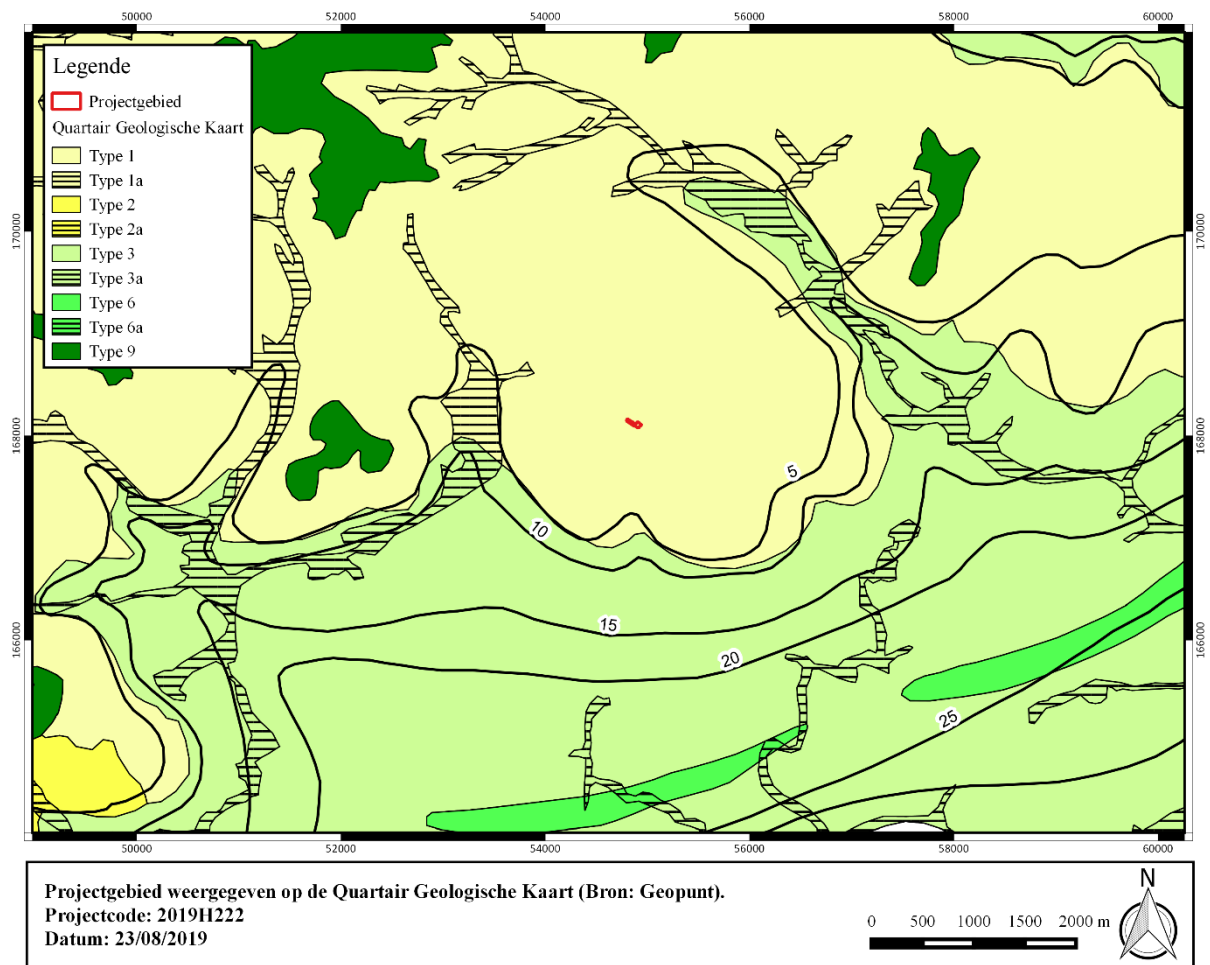
Het projectgebied is gelegen in de **Formatie van Tielt**. Deze formatie bestaat uit ondiep marien zeer fijn zand dat naar onderen toe overgaat in een zeer-fijnzandige grove silt. Deze sedimenten werden afgezet tijdens het Ieperiaan (56,0 Ma - 47,8 Ma). De formatie wordt van boven naar onder (en van jong naar oud) onderverdeeld in het Lid van Egem en het Lid van Kortemark.

Figuur 11: Projectgebied weergegeven op de Tertiair Geologische Kaart (Bron: Geopunt).

1.4.1.3 Quartaire lithostratigrafie

Het projectgebied is gelegen in het **Quartair Type 1**. Dit type bestaat uit een eolische afzetting van het Weichseliaan tot mogelijk Vroeg-Holoceen (zand tot zandleem). Deze afzetting kan eventuele hellingsafzettingen van het Quartair bevatten.

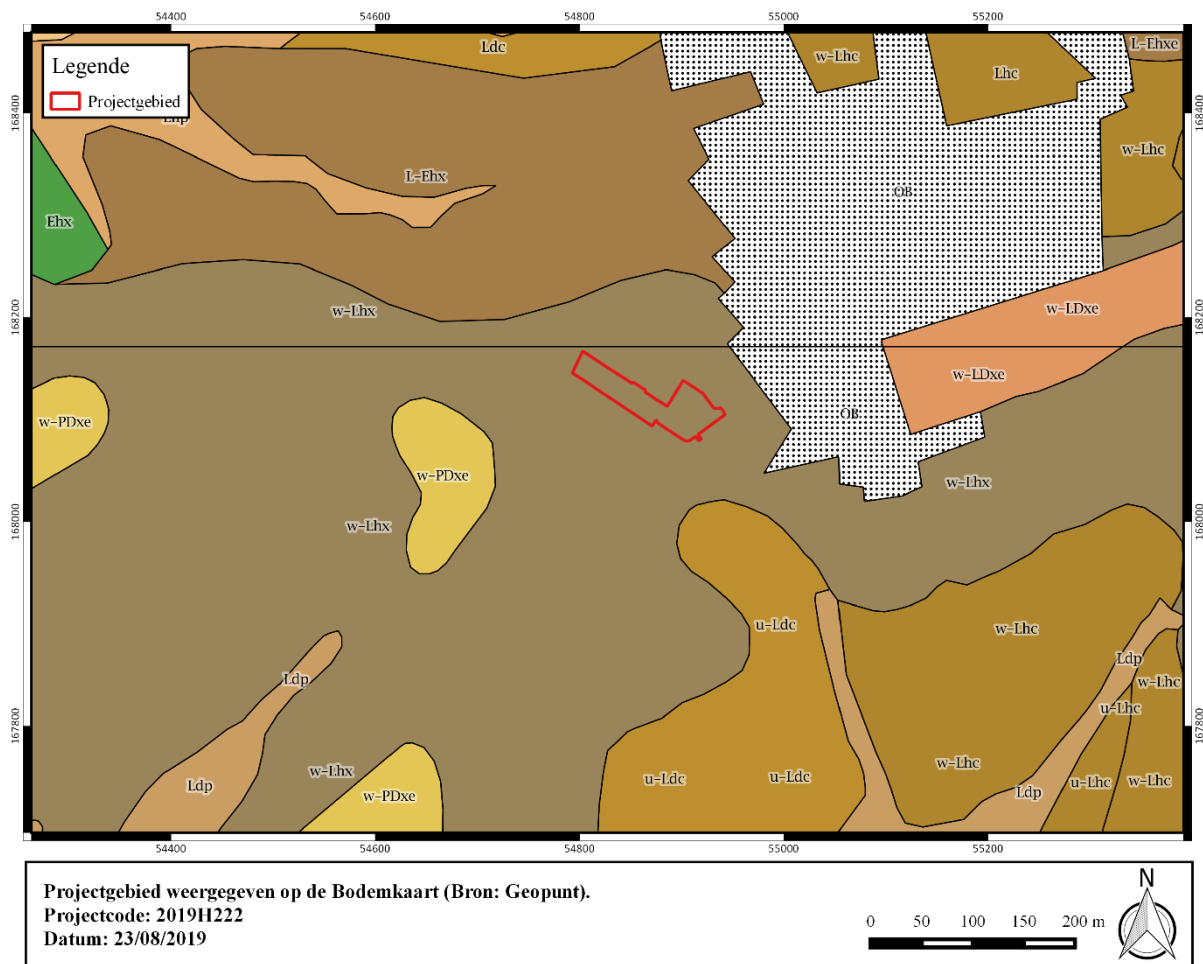

Figuur 12: Projectgebied weergegeven op de Quartair Geologische Kaart (Bron: Geopunt).

1.4.1.4 Bodenvormingsprocessen

Het bodemtype **w-Lhx** is een natte, sterk gleyige zandleembodem met relatief hoge ligging en onbepaalde profielontwikkeling. Het klei-zand komt voor op geringe diepte. Deze bodems met minimale profielontwikkeling komen voor op ontsluitingen van het Tertiair met een dun Pleistoceen zandleemdek. De humeuze bovengrond is ongeveer 25 cm dik en donker grijsbruin, hij rust op Tertiair materiaal, al of niet vermengd met grint en vermengd met Pleistoceen zandleem. Roestverschijnselen beginnen op minder dan 50 cm.

Figuur 13: Projectgebied weergegeven op de Bodemkaart (Bron: Geopunt).

1.4.2 Historische en archeologische voorkennis

1.4.2.1 Overzicht van de gekende archeologische waarden

Precies ten zuiden van het plangebied is in 2008 een mechanische prospectie uitgevoerd door Ruben Willaert BVBA. Dit onderzoek is op heden nog niet opgenomen in de CAI. Het onderzoek vond plaats op een terrein van ca. 3 ha, ter hoogte van de kruising van de Kruisekestraat en de Vossaardestraat.

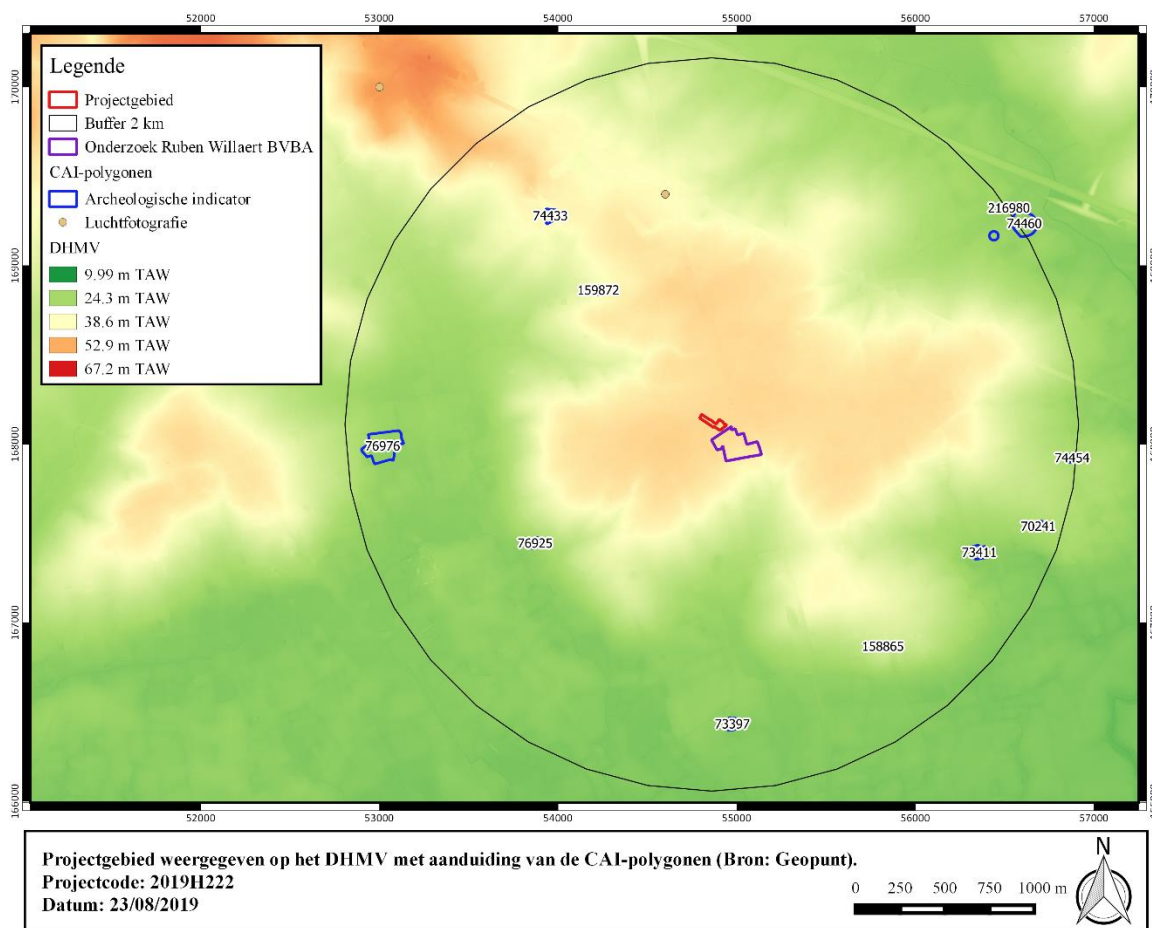
Volgens de waarnemingen in het vlak en de op regelmatige basis geregistreerde bodemprofielen, bestond de bodem in het plangebied uit een 15 tot 40 cm dikke grijsbruine A-horizont, samengesteld uit matig humeuze en zandige klei. Deze klei was over het algemeen verbrokken. Deze bovenlaag, de actuele bouwvoor, had een vrij homogene samenstelling.

Op de noordelijke percelen was de gemiddelde dikte van de bouwvoor over het algemeen het kleinst. De bouwvoor bestond dikwijls maar uit 15 cm. De onderzijde van de bouwvoor was dikwijls grillig doorworteld en lag onmiddellijk op de C-horizont. Deze C-horizont bestaat uit een licht zandige klei en wordt gekenmerkt door een gereduceerde, geelgrijze gevlekte kleur.

Het onderzoek leverde slechts enkele sporen op, met name een bomkrater en enkele recente grachten.³ Verder valt op dat gekende vindplaatsen en indicatoren in de ruime omgeving eerder schaars zijn. De gekende waarden betreffen in hoofdzaak sites met walgracht die gekend zijn op basis van cartografische bronnen en de toevalsvondst van uitrusting uit WOI. Aan de voet van de uitloper, in de lager gelegen beekdalen werden tevens 2 lithische artefacten gerecupereerd die in het neolithicum gedateerd worden, waaronder een 'vuistbijl'. Deze 'schaarste' aan gekende waarden is naar alle waarschijnlijkheid een weerspiegeling van het rurale karakter van de streek en een gebrek aan onderzoek en niet zozeer van een beperkt archeologisch potentieel.

³ Gheysen, K. 2008. Proefsleuvenonderzoek Wervik – Kruiseke. Ruben Willaert BVBA, 18 p.

Figuur 14: Projectgebied weergegeven op het DHMV met aanduiding van de CAI-polygonen (Bron: Geopunt).

I. Archeologische vindplaatsen

/

II. Archeologische indicatoren

Historisch-cartografische en iconografische data

73397	Indicator cartografie; NK: 15 meter Late middeleeuwen: site met walgracht
73411	Indicator cartografie; NK: 15 meter Late middeleeuwen: site met walgracht
74433	Indicator cartografie; NK: 15 meter Late middeleeuwen: site met walgracht
74454	Indicator cartografie; NK: 15 meter

	Late middeleeuwen: site met walgracht
74460	Indicator cartografie; NK: 15 meter Late middeleeuwen: site met walgracht

Veldprospecties

76976	Veldprospectie (1998); NK: 150 meter Late middeleeuwen: In de weide waar de site zich bevond zijn drie ronde waterputten gelegen. Dit kunnen relictten van de walgracht zijn.
-------	--

Metaaldetectie

158865	Metaaldetectie; NK: 15 meter WO I: volledige koppelpassant met kroonafdruk van een Pruisische officier
159872	Metaaldetectie (2012); NK: 15 meter Romeinse tijd: munt, wellicht van Marcus Aurelius 17 ^e eeuw: munt van Albrecht en Isabella
216980	Metaaldetectie (2017); NK: 15 meter WO I: bomballetjes, kogelpunten
220562	Metaaldetectie; NK: 15 meter 17 ^e eeuw: fragment fourquet steun voor musketgeweer

Toevalsvondst

70241	Toevalsvondst; NK: 150 meter Neolithicum: volkomen intact gepolijste bijl: wit-grijze vuursteen
76925	Toevalsvondst; NK: 15 meter Neolithicum: ongeretoucheerde afslag in silex

1.4.2.2 Historische context en bekende archeologische vindplaatsen

De oudste resten betreffende menselijk aanwezigheid in Wervik stammen uit de neolitische periode. Ook resten uit de ijzertijd werden her en der aangetroffen.

Er is pas sprake van een nederzetting tijdens de Romeinse periode, een zogenaamde *vicus*. Hoe deze nederzetting tot stand kwam, wat precies de indeling ervan was, zijn maar enkele vragen die tot op heden nog op een antwoord wachten. De thesis van Arne Verbrugghe⁴ geldt nog steeds als basiswerk waarin de onderzoeksvragen omtrent het ontstaan en evolutie van de *vicus* aan bod komen. Hoe dan ook ontstaat de Romeinse nederzetting vermoedelijk in de vroeg-Romeinse periode aan een belangrijke handelsweg, namelijk de weg Boulogne-Bavay. Het is niet uitgesloten dat deze nederzetting in oorsprong een eerder militair karakter had. In het huidige stratenpatroon durven sommigen terecht aanduidingen voor een militair kamp te herkennen.⁵

De *vicus* kende een bloeiperiode in de 1ste en 2de eeuw n. Chr. dankzij een bloeiende handel langs de weg Bavay-Boulogne. Ondanks het beperkte onderzoek dat tot op heden verricht werd, wordt algemeen aangenomen dat de *vicus* begrensd wordt door de Leie en door de St.-Jansbeek en de Hoge Plankebeek, twee zijbeken van de Leie. De kern van de *vicus* spreidt zich uit over het huidige stadscentrum, nl. de Nieuwstraat, de Ooievaarstraat, de Groenstraat, de Donkerstraat, de Duivenstraat en de Steenakker.⁶ A. Verbrugge berekende, op basis van enkele hypothetische gegevens, dat de oppervlakte van de Romeinse nederzetting minimum 16 ha bedroeg.

De Sint-Maartenskerk, die mogelijk teruggaat tot de 10de eeuw, ontstond waarschijnlijk als kapel van de heerlijkheid Oosthove. De burcht van deze heerlijkheid situeerde zich op de noordelijke Leieoever, ter hoogte van de huidige Speiestraat. Vanaf de eerste helft van de 12de eeuw geraakte de burcht Oosthove echter in verval, ten voordele van de omwalde burcht van de heerlijkheid Wervik (huidige Wervicq-Sud) die zich aan de overzijde van de Leie bevond. Deze verschuiving zou te verklaren zijn door de wraak van de graaf van Vlaanderen voor de betrokkenheid van de heren van Oosthove bij de moord op Karel de Goede (1127). Een andere reden is eerder van economische aard, nl. de toenemende handelsactiviteit nabij de Leieovergang.

Dankzij de opkomst van de Wervikse draperie, eind 12de eeuw, beleefde Wervik - vooral in de 14de eeuw - een grote bloeiperiode. In de 16de eeuw viel de groei volledig stil, o.a. t.g.v. stadsbranden, godsdienstoorlogen en pestepidemieën.

Bij het Verdrag van Utrecht (1713) wordt Wervicq-Sud definitief bij Frankrijk ingelijfd, de Leie wordt de staatsgrens. In Wervik kent de tabaksindustrie een bloei tussen 1710-1750. Tabaksteelt, -verwerking, -handel en -smokkel worden sedert dan verbonden met Wervik. Andere nijverheden die vooral in de 19de eeuw werden bedreven, hadden te maken met de verwerking van vlas, olieslagerijen en pottenbakkerijen. Tijdens de Franse bezetting in 1794-1814 wordt de stad zwaar geplunderd en beschadigd.

⁴ Verbrugghe, A. 2004: *Viroviacum. Verwerking, studie en interpretatie van het materiaal uit een aantal Romeinse kelderkuilen uit de opgravingen op het St-Maartensplein in Wervik (1989-1991) (West-Vlaanderen)*, onuitgegeven verhandeling Universiteit Gent.

⁵ Bonquet, T. & De Gryse, J., 2014, p.13.

⁶ Bonquet, T. & De Gryse, J., 2014, p.13.

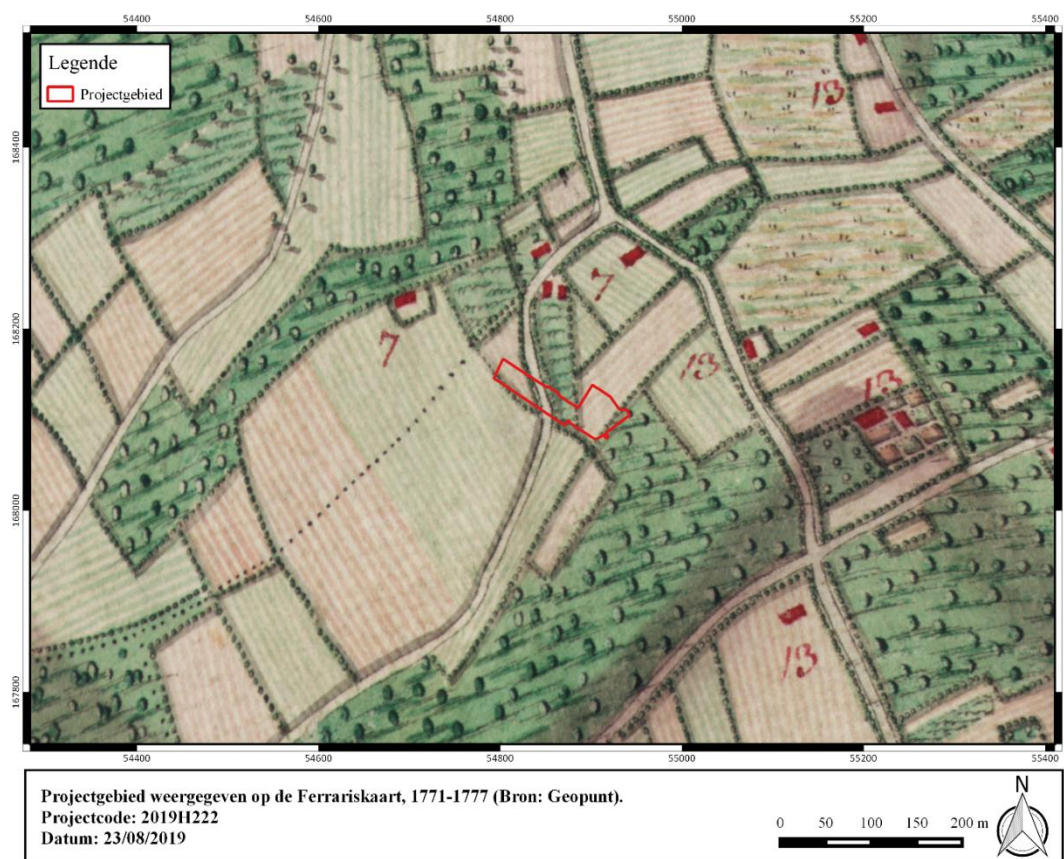

In WO I wordt Wervik bezet door de Duitse troepen die er hun hoofdkwartieren, veldhospitalen en opslagplaatsen oprichtten (cfr. infr. luchtfotografische studie). Noodwoningen worden na Wapenstilstand opgericht en de stad wordt heropgebouwd volgens vooroorlogs stratenpatroon en inplanting. In WOII is er beperkte materiële schade tijdens het bombardement van 1940 en de strijd om de grensbrug in 1944.

Over de geschiedenis van het gehucht Kruiseke, waar het plangebied gelegen is, is minder gekend. Het gehucht ontwikkelde zich op het kruispunt van de huidige Wervikstraat, Leiestraat, Oude Ieperweg en Kruisekestraat. In de tweede helft van de 18^e eeuw bestaat Kruiseke uit amper een vijftal woningen. In de 19^e eeuw is er verspreide bebouwing waar te nemen. De huidige kern van het gehucht, die iets zuidelijker gelegen is, kwam pas in de 20^e eeuw tot ontwikkeling, na de bouw van de Heilige Hartkerk in 1928-1929. Pas bij de vastlegging van de taalgrens in 1963 werd Kruiseke overgeheveld van de gemeente Komen naar de stad Wervik.

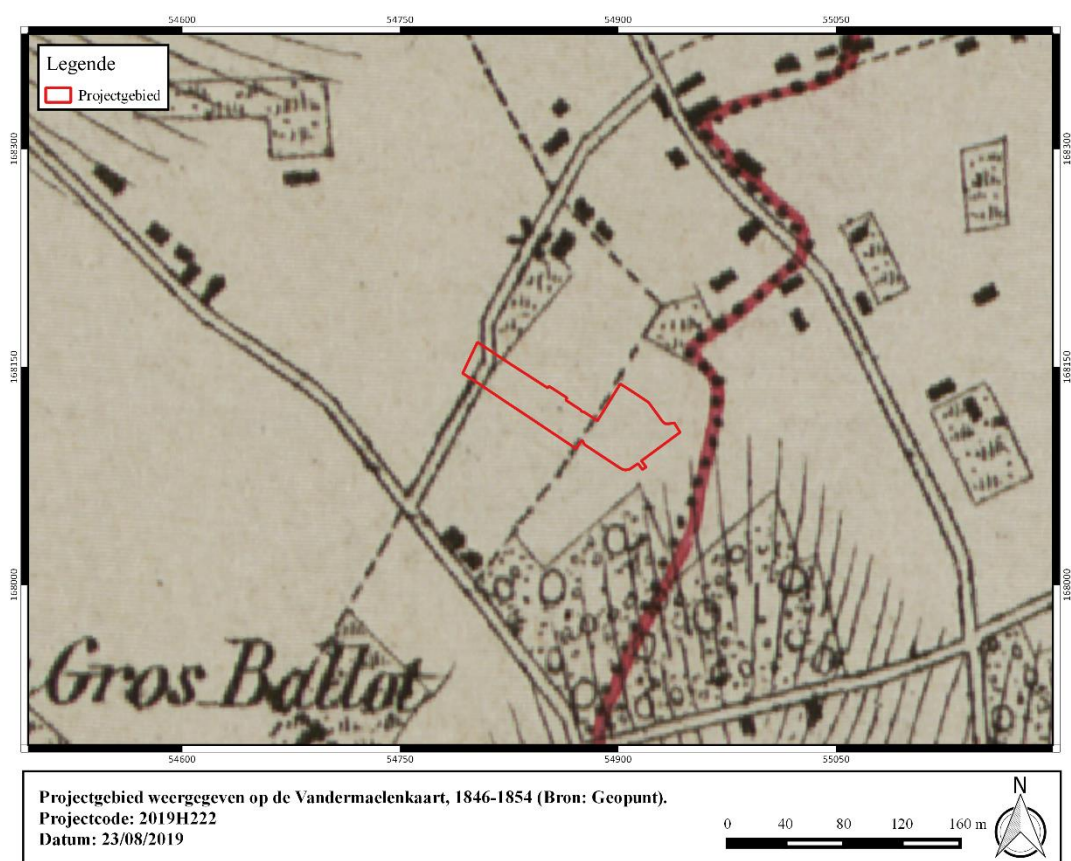
1.4.2.3 Archeologische indicatoren en cartografische bronnen

De Ferrariskaart karteert het plangebied deels als akker, deels als weide, deels als bosgebied. Het terrein wordt aangesneden door een noord-zuid georiënteerde wegnis. Rekening houdende met de huidige toestand en het jonger, meer betrouwbaar kaartmateriaal, dient deze wegnis allicht langsheen de westzijde van het terrein gelokaliseerd te worden. In de omgeving van het plangebied is verspreide bebouwing waar te nemen. Van een echte bewoningskern is nog geen sprake. Op de 19^e eeuwse cartografische indicatoren is het verloop van de huidige Tabakstraat duidelijk waar te nemen. Het terrein wordt centraal aangesneden door een voetweg.

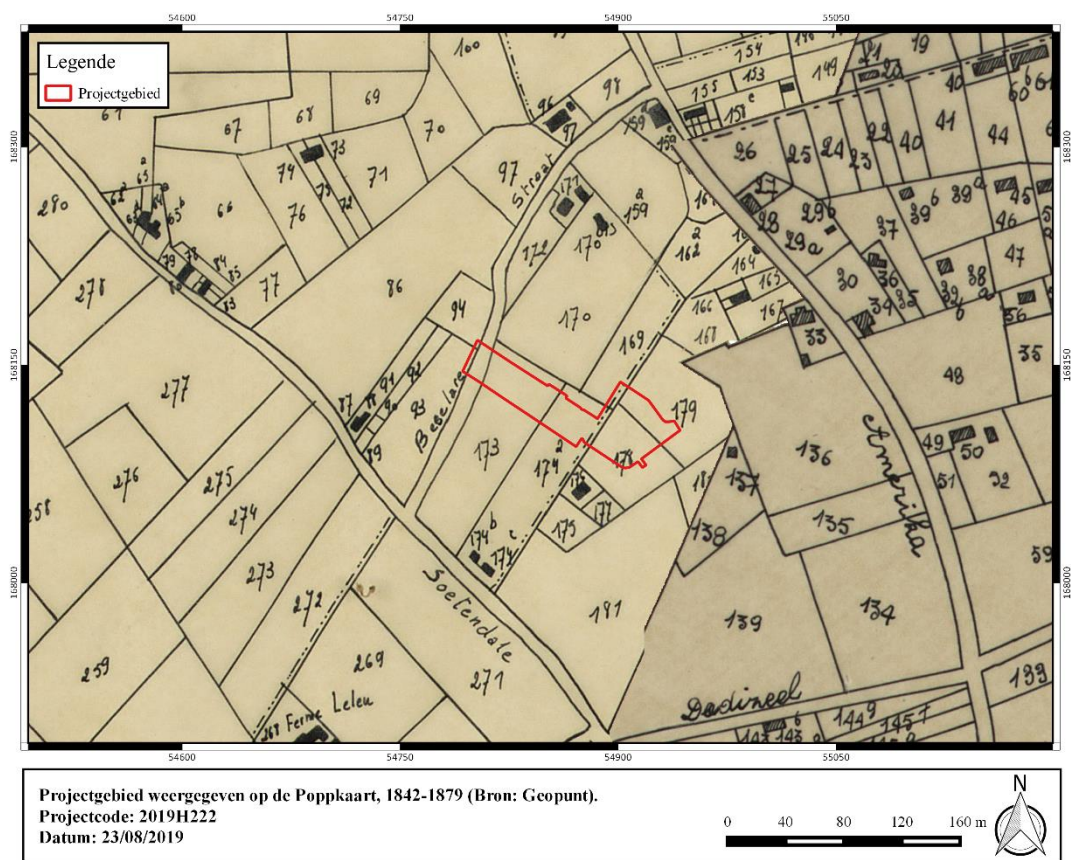

Figuur 15: Projectgebied weergegeven op de Ferrariskaart, 1771-1777 (Bron: Geopunt).

Figuur 16: Projectgebied weergegeven op de Vandermaelenkaart, 1846-1854 (Bron: Geopunt).

Figuur 17: Projectgebied weergegeven op de Poppkaart, 1842-1879 (Bron: Geopunt).

Luchtfotografische studie WO I

Voor het bestuderen van het projectgebied werden 32 historische WO I-luchtfoto's geraadpleegd. De oudst gedateerde luchtfoto die binnen deze zone teruggevonden is dateert van 9 juni 1915, de jongste foto dateert van 25 september 1918.

Na de val van de Antwerpse fortengordel en de terugtrekking van het Belgische Leger nadert de oorlog begin oktober 1914 met rasse schreden de Westhoek. Het Belgische Leger trekt zich terug achter de IJzer rivier en nabij Diksmuide wordt een bruggenhoofd opgericht. Nabij Ieper nemen de Geallieerden stelling op de hoogtes nabij Ieper. Tijdens de Eerste Slag om Ieper (19 oktober – 22 november 1914) nemen de geallieerden posities op de hoogtes bij Ieper en probeert het Duitse leger een doorbraak te forceren.

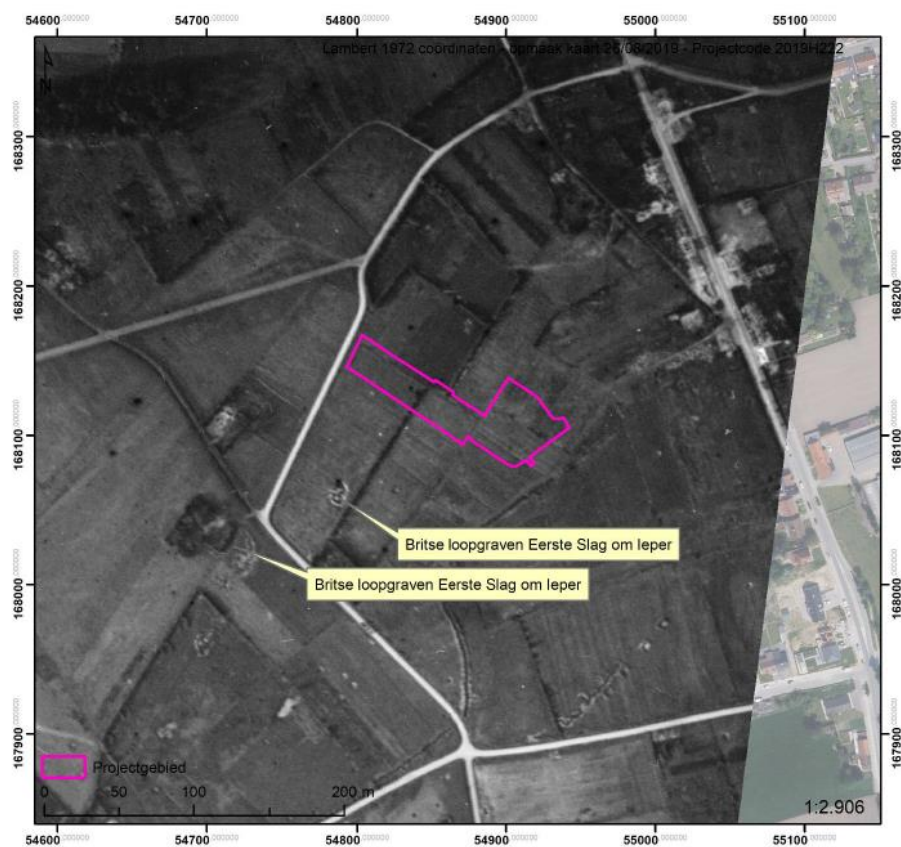
Op 26 oktober om 3u 's nachts voerde de Britse 7^e Divisie een aanval in de regio van Kruiseke uit. De aanvallen in de regio konden niet verhinderen dat de Duitse troepen verder oprukten en de Britse frontlijn werd ten oosten van Kruiseke zelfs doorbroken. De volgende dag vernielde de Duitse artillerie alle aanwezige loopgraven. De Britse 7^e Divisie werd in de regio van het projectgebied zwaar aangevallen en door de Duitsers onder de voet gelopen. Vanaf dit moment komt Kruiseke tot aan het eind van de oorlog in Duits gebied te liggen. Aan het eind van deze Eerste Slag om Ieper graven beide partijen zich in en komt het front in een wijde boog rond Ieper te liggen. Het plangebied ligt bij het begin van de stellingenoorlog op ruim 4 km afstand van de frontlijn. Na de Tweede Slag om Ieper komt het plangebied nog een kilometer verder achter de Duitse linies te liggen.

Op de vroegste luchtfoto's zijn enkele korte segmenten van loopgraven waar te nemen. Vermoedelijk betreft het oppervlakkige verdedigingslinies opgeworpen door de Britse 7^e Divisie tijdens de Eerste Slag. Begin 1917 werd precies ten westen van het plangebied een stelling aangelegd die deel uitmaakt van een verdedigingslinie in de diepte toe.

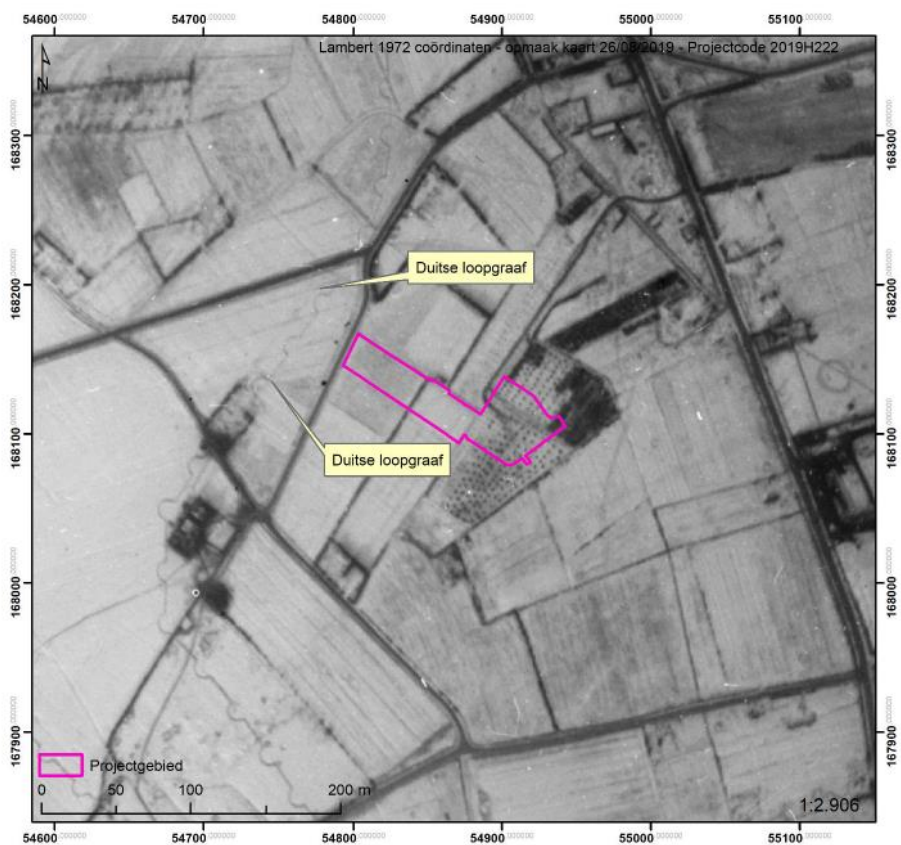
Vanaf augustus 1917 komt de volledige Ieperboog, in het kader van de Derde Slag om Ieper, onder zwaar vuur te liggen van geallieerde artillerie. Van bij het begin van het offensief zijn binnen de projectgrenzen een grote hoeveelheid granaattrechters waar te nemen. Luchtfoto's uit deze periode tonen enkel uitgestrekte kraterelden met ontelbare granaattrechters. Na de Lenteoffensieven in 1918 rukken de Duitsers opnieuw op en komt het plangebied op 7,6 kilometer achter de frontlijn te liggen. Luchtfoto's en loopgravenkaarten geven voor deze periode geen bijkomende structuren weer. Op 29 september 1918 wordt het projectgebied bevrijd.

Op de luchtfoto's is te zien dat het plangebied nieuw bebouwd is en integraal in gebruik als akkerland. Ter hoogte van het plangebied is er een verwachting inzage menselijke resten nabij granaattrechters (gezien de ligging pal op het slagveld van de Eerste Slag om Ieper) én de aanwezigheid van niet ontplofte munitie.

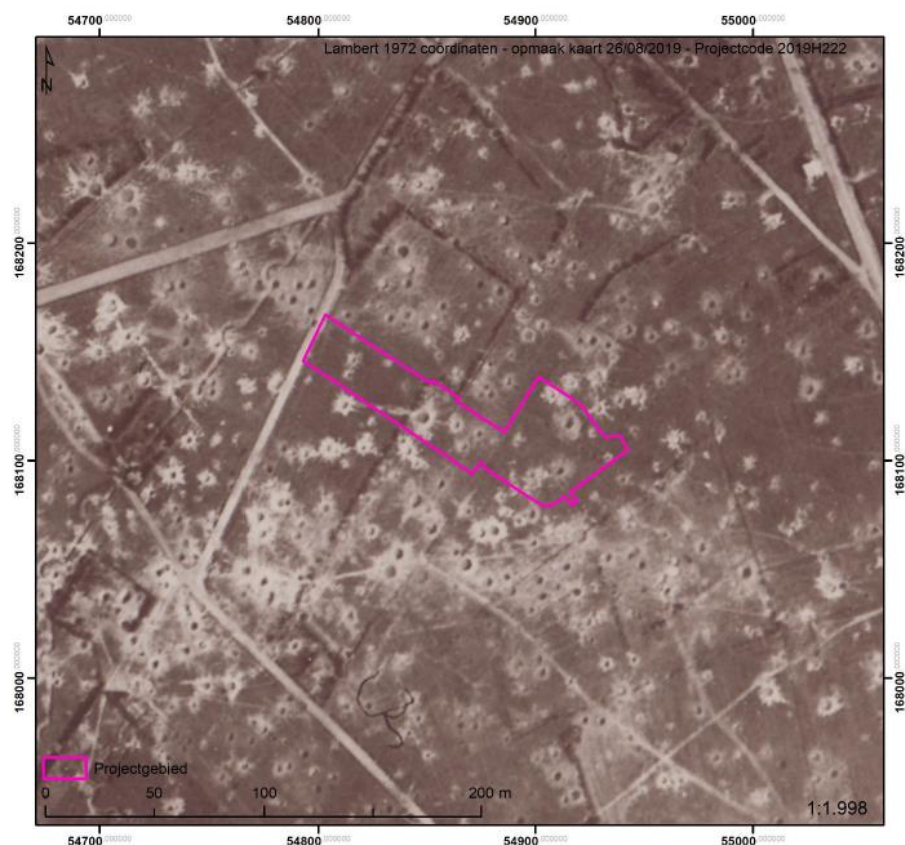

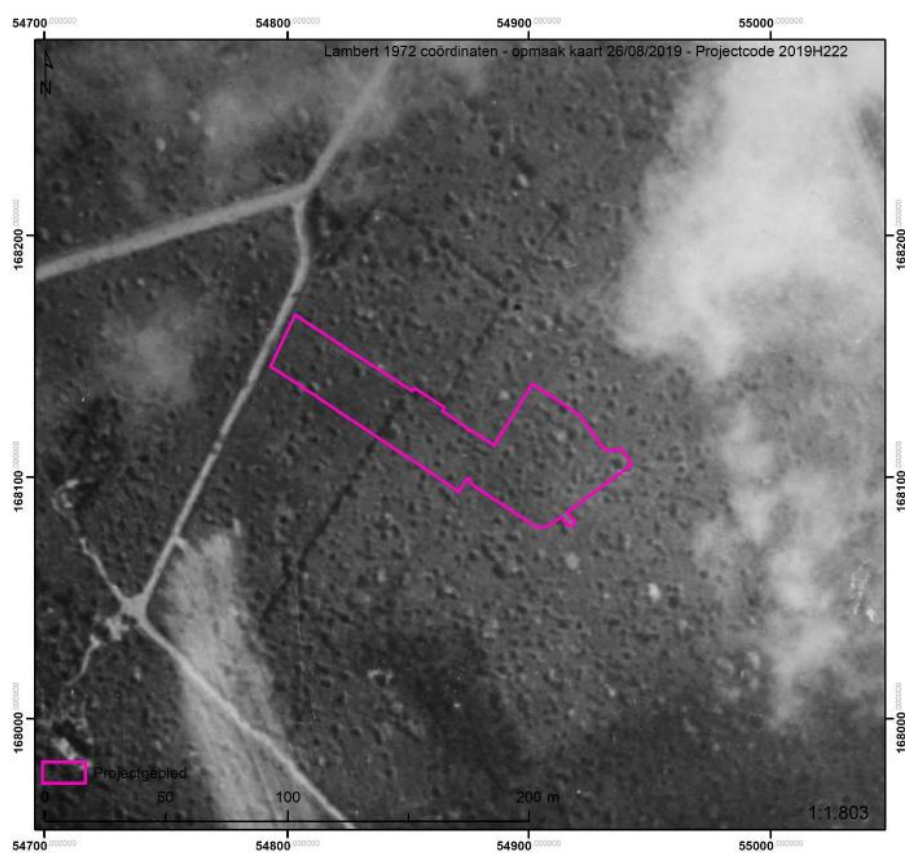
Figuur 18: Britse luchtfoto 21 september 1915, IWM (Bron: Stichelbaut, B. 2019. CHAL-Rapport 83, p.12).

Figuur 19: Britse luchtfoto 2 februari 1917, IFFM (Bron: Stichelbaut, B. 2019. CHAL-Rapport 83, p.13).

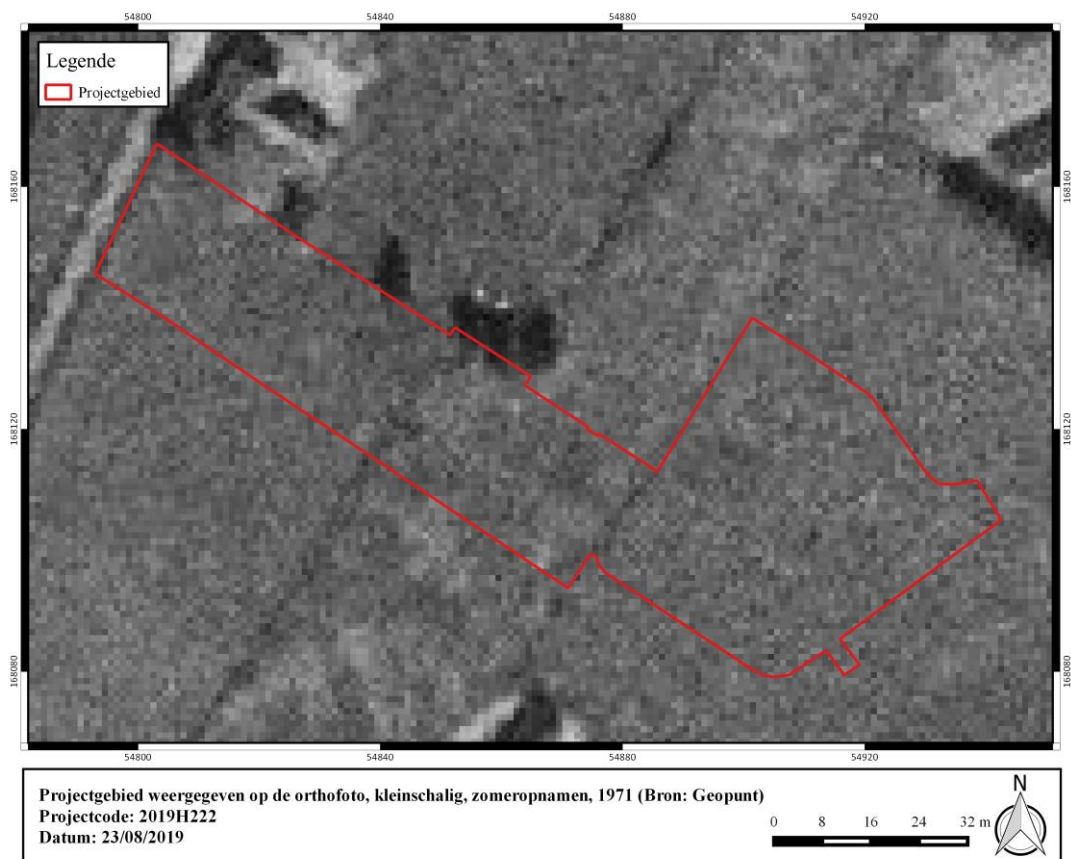
Figuur 20: Britse luchtfoto 22 augustus 1917, KLM-MRA (Bron: Stichelbaut, B. 2019. CHAL-Rapport 83, p.15).

Figuur 21: Britse luchtfoto 24 september 1918, IWM (Bron: Stichelbaut, B. 2019. CHAL-Rapport 83, p.17).

1.4.2.4 Huidige gebruik en verstoringen

De orthofotosequentie geeft een duidelijke evolutie weer in het bodemgebruik binnen de projectgrenzen gedurende de laatste decennia. Op de orthofoto van 1971 is het plangebied deels in gebruik als grasland, deels als akker. Vanaf de orthofoto van 1979-1990 is in het oostelijk deel van het terrein verharding waar te nemen. Op de luchtopname van 2000-2003 is ook de verharding in het westelijk deel van het plangebied zichtbaar. Het huidige gemeenschapscentrum werd officieel geopend in oktober 2016. De impact van de aanwezige verharding op het bodemarchief is op basis van de beschikbare gegevens niet gekend.

Figuur 22: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1971 (Bron: Geopunt).

Figuur 23: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1979-1990 (Bron: Geopunt).

Figuur 24: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2000-2003 (Bron: Geopunt).

Figuur 25: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2008-2011 (Bron: Geopunt).

Figuur 26: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2018 (Bron: Geopunt).

1.5 Synthese

De opdrachtgever plant de herinrichting van de buiteninfrastructuur rondom Gemeenschapscentrum de Knippelaar aan de Tabaksstraat te Kruiseke, een gehucht te Wervik. Het projectgebied is ca. 4400 m² groot en is in het oosten bebouwd en voor het grootste deel verhard. In het kader van de geplande werken wordt de bebouwing behouden en de verharding opgebroken en gedeeltelijk heraangelegd. De geplande werken beslaan een gecombineerde oppervlakte van 3654 m².

Kruiseke is gelegen in de zandleemstreek op een zuidoostelijke uitloper van heuvelrug van Westrozebeke. In het oosten en westen van deze uitloper stromen respectievelijk de Geluwebeek en haar zijtakken en de Krommebeek/Kruisekebeek die afwateren richting de zuidelijk gelegen Leievallei. De Quartairgeologische kaart geeft een profielopbouw weer van eolische afzettingen van het laat-Pleistoceen tot vroeg-Holoceen die rusten op de afzettingen van het Tertiair. De bodemkaart geeft echter aan dat ter hoogte van het onderzoeksgebied het Tertiair dagzoomt, waarbij slechts in beperkte mate Pleistocene afzettingen aanwezig zijn. Veelal is het eolisch dek opgenomen in de ploeglaag en rust deze direct op klei. Daarnaast is het niet ondenkbaar dat vanwege de helling van het terrein een deel van het oorspronkelijke bodemprofiel is weggeërodeerd. Hoewel de bodemkaart een eerder natte situatie weergeeft moet de landschappelijke ligging op hoger gelegen terrein met uitzicht over de vallei van de Leie, een aanzienlijke aantrekkingskracht hebben gehad op gemeenschappen jager-verzamelaars.

De cartografische bronnen wijzen op een open en ruraal karakter van het onderzoeksgebied en de omgeving. Op de Ferrariskaart is het terrein ten dele in gebruik als akker en grasland. Hierin komt weinig verandering in de 19e eeuw. Tijdens de Eerste Wereldoorlog komt het terrein op de frontlijn van de Eerste Slag om Ieper te liggen. De Duitse strijdkrachten slagen erin door de Britse linies ten westen van Kruiseke te breken. Na deze slag komt het onderzoeksgebied op ruime afstand van het front te liggen. Op historische luchtfoto's werden geen defensieve of logistieke structuren herkend waargenomen. Na de Eerste slag om Ieper ligt het terrein binnen het Duitse hinterland en wordt ten westen van het terrein een noordoost-zuidwest gerichte loopgraaf met regelmatige halfcirkelvormige traversen aangelegd. Op luchtbeelden vanaf 1917 zijn op het onderzoeksgebied en de omliggende terreinen een groot aantal artillerieinslagen te zien. Deze kaders in de voorbereidende en ondersteunende beschietingen in het kader van de Derde Slag om Ieper. Het onderzoeksgebied blijft echter tot aan de bevrijding in september 1918 achter de Duitse frontlijn liggen. Op basis van deze gegevens dient rekening gehouden te worden met een aanzienlijke hoeveelheid onontplofte oorlogsmunitie en eventueel aanwezig stoffelijk overschot van slachtoffers van de Eerste Slag om Ieper. De orthofotosequentie geeft de evolutie tot de huidige toestand weer. Op het oudste luchtbeeld is te zien hoe quasi het volledige terrein in gebruik is als akker en grasland. Vanaf het luchtbeeld van de jaren '80 is te zien hoe door het noordwestelijke terreindeel een pad loopt. De huidige situatie is zichtbaar vanaf de opname van 2000-2003. Het huidige gemeenschapscentrum werd officieel geopend in oktober 2016. De impact van de aanwezige verharding op het bodemarchief is op basis van de beschikbare gegevens niet gekend.

Precies ten zuiden van het onderzoeksgebied werd een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd in 2008. Bij dit onderzoek werden enkele sporen van moderne landindeling aangesneden en een aantal impactkraters. Verder valt op dat gekende vindplaatsen en indicatoren in de ruime omgeving eerder schaars zijn. De gekende waarden betreffen in hoofdzaak sites met walgracht die gekend zijn op basis van cartografische bronnen en de toevalsvondst van uitrusting uit WOI. Aan de voet van de uitloper, in de lager gelegen beekdalen werden tevens 2 lithische artefacten gerecupereerd die in het neolithicum gedateerd worden, waaronder een 'vuistbijl'. Deze

‘schaarste’ aan gekende waarden is naar alle waarschijnlijkheid een weerspiegeling van het rurale karakter van de streek en een gebrek aan onderzoek en niet zozeer van een beperkt archeologisch potentieel.

Op basis van het landschappelijk kader, cartografische gegevens en de gekende waarden in de ruime omgeving kan ter hoogte van het onderzoeksgebied uitgegaan worden van een trefkans inzake archeologisch resten. De verwachting bestaat uit zowel vondsten- als sporenarcheologie. Daartegenover staat echter dat het terrein quasi integraal is verhard, hiervan is de impact op het bodemarchief ongekend. Mogelijk is het bodemarchief dermate verstoord dat verder onderzoek, in eender welke vorm niet langer zinvol kan zijn. Indien relevante bodemhorizonten, die indicatief zijn voor gunstige bewaringsomstandigheden m.b.t. artefactensites, aanwezig zijn dienen deze archeologisch bemonsterd te worden in een verkennend grid, eventueel aangevuld met een waarderende stap of proefputtenonderzoek in het geval van een positieve waarneming. In het kader van erfgoed bestaand uit bodemsporen is een proefsleuvenonderzoek de meest geschikte onderzoeksmethode.

2 Bibliografie

Agentschap Onroerend Erfgoed 2019

AGIV

DOV Vlaanderen

Geoportaal

Geopunt

Gheysen, K. 2008. Proefsleuvenonderzoek Wervik – Kruiseke. Ruben Willaert BVBA, 18 p

Van Ranst, E. & Sys, C. 2000. Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen. Universiteit Gent.

